

ספר

תשובות

חתם סופר

חלק אבן העזר

חלק ראשון

זאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל

תשובות שאלות

לכל הדבר הקשה אשר הביאו אל משה ספרא רבא, גאון
ישראל וקדושו, רכבו ופרשיו, בוצינא קדישא, חסידא ופרישא,
ריש מתיבתא וריש גלותא, מאור ישראל, רבן של כל בני הגולה

רבינו משה סופר זצוק"ל

אב"ד וריש מתיבתא דק"ק דרעזניץ, מאטערסדארף, ומשם עלה ונתעלה
לעיר ואם בישראל ק"ק פרעסבורג המעטירה, ושם חלקת מחוקק ספון, זי"ע

ערוך ומסודר במהדורה מחודשת

בהגהה מדוייקת, תיקונים נחוצים מראי מקומות
הערות והארות

על-ידי

מכון להוצאת ספרים וחקר כתבי-יד על-שם
החתם סופר ז"ל, בעיה"ק ירושלים תובב"א

מהדורה חדשה ומתוקנת

שנת ה' תשס"ח לפ"ג

המעוות על השיעבוד הלז, והדברים פשוטים וברורים בעזה"י:

משה"ק סופר מפפ"מ

תשובה קמו

שיל"ת, פ"ב יום ג' ב' דר"ח תמוז תקצ"ג לפ"ק. שלום וכ"ט לה"ה הרב המופלג בתורה ויראת ה' כש"ת מוה' שמואל נ"י אב"ד דק"ק באלקאן יע"א:

גו"ה הגיעני נידון אחד שנשא אשה ולא גילה שהוא בעל נכפה ר"ל, והנה איתגלי בהתתיה, והאשה אינה רוצית לדור עמו, והוא אינו רוצה לגרשה בשום אופן, ואבי האשה יש בידו גם מעות מה שהכניס הבעל, היכי לדייני להאי דינא:

בחולי נכפה פליגי המרדכי פרק המדיר סי' ר"א בשם ראבי"ה ס"ל בפשיטות דלא כייפין להוציא בנכפה, והרא"ש בתשובה כלל מ"ב סי' א' פשיטא ליה שכופי' להוציא ע"ש, ומייתי ליה רמ"א [אה"ע] סי' קנ"ד ס"ה. ולכאורה פשיטא שבעל הנכפה הוא מסוכן בנפשו שיפול לאחת הפחתים או למים ולאש, וכן היה עובדא פה שנפל בשדה לתוך תנור ששורפים פחמים והוציאוהו משם ומת אחר איזה ימים. אך פלוגתייהו דראבי"ה ורא"ש בהליכת הרופאים אם הוא חולי המתדבק, כי בשנים קדמונים היו נשמרים מד' אמות שלו שלא יתדבק חליו באחרים, ורופאי זמנינו מחליטים שאיננו מתדבק כלל, ואינו מזיק אפי' לאשת חיקו, אם איננו מאיס עליה ובחלה נפשה בו. נמצא לענין כפיה להוציא מי יכניס ראשו באיסור דאורייתא אשת איש:

ועוד אני אומר דאפי' אי קמי שמיא דהלכה כהרא"ש, מ"מ כיון דאיכא דעת המרדכי דפליג ואין אתנו יודע להכריע, ממילא אם עבר וגירש ע"י עישוי הוי א"א דאורייתא בודאי ולא מספק. וטעמא אני אומר שהרי גט מעושה אפי' כדין ואומר רוצה אני מ"מ איננו כשר אלא מטעם דאחז"ל ב"ב מ"ח ע"א מסתמא ניחא ליה לקיים דברי חכמים שאמרו לכופו להוציא, ועל דרך שהסביר הרמב"ם יפה ספ"ב מגירושין, והיינו כשברור גם להמגרש שהעישוי כדין אליבא דכ"ע א"כ מצוה

והיא מחזרת החפץ שקידשה בה אז שייך לה. אלא שלא מצאתי לי חבר בענין זה:

ש"ס מ' רסק"ב מייתי פלוגתת הר"ן קידושין נ"ט ע"א] ותשו' הרא"ש [כלל ל"ה יר"מ העמיק בזה ונכנס עוד להביא ממרחק ה' ואבאר בקיצור ע"ד פשוט המקדש לאחר ל' יום מקודשת אפי' נתאכלו המעות, למלוה, דהתם בשעת נתינת המעות לא קידושין רק להוציא ושוב כשמקדשה אין, אבל הכא נהי בשעת חלות הקידושין מעות מ"מ בתר נתינה אזלינן ואז ניתן שין, ועפ"ז ס"ל לתשו' הרא"ש דבין חזר הוא לעולם צריכין להחזיר כסף קידושין, א חזרו מקודשת אפי' נתאכלו דבתר נתינה בתר חלות הקידושין ואז בשעת נתינה קידושין, והר"ן ס"ל נהי אם חזרה היא חזיר דלאו כל כמינה דתאכל וחד, אבל א"צ להחזיר דא"כ לא יהיב לה מידי קדש במתנה ע"מ להחזיר, ולא דמי ס"ל דכל המגרש אשתו חוזרין הקידושין, דעכ"פ אהני ליה קידושיו דמן האירוסין חזור בו, או כסף קידושין שלה או ישא נה וביאה, אבל בלאחר ל' יום ומן האירוסין יהיב לה כיון ברשותו קיימא, ע"כ מעות אינם חוזרות להר"ן:

מ' אדם מקנה דבר שלב"ל ומ"מ עד שלא לעולם שניהם יכולים לחזור כמבואר פרק [ס"ו ע"ב], ומ"מ אם באו לעולם קנה נתאכלו המעות, היינו מטעם הנ"ל דמתחלה ניתן קונה אפי' נתאכלו. ומ"מ בהא גם ה' בין חזר המוכר ובין חזר הלוקח לעולם ה' דה"ל כנותן מעות ע"מ להחזיר ובקנין נתנה ע"מ להחזיר, משא"כ בקידושין:

דקיי"ל אין אדם מקנה דבר שלא בא ולם [ה' מכירה פכ"ב ה"א], מ"מ כשיעבוד רבנן כמו בקנין לר"מ ויכול לשעבד דאקני ב"ב קנ"ז [ע"ב], ומשו"ה כתבו הפוסקים א"א שם, דלא עדיף מקנין דיכולים לחזור בא לעולם ה"נ, ומ"מ משבא לעולם חל דבתר תחלת הלואה אזלינן ואז ניתן

לשמוע דברי חכמים, אבל הכא יאמר נא המגרש מאן לימא לן שמצוה לשמוע דברי הרא"ש דלמא מצוה לשמוע דברי המרדכי, ואם [כן] גם מ"ש רוצה אני היה בהכרח ולא ענה מלכו. ע"כ אין נראה שום ה"א לכי"ף לגרש:

ובזהירות שהיא טוענת מאוס עלי בטענה מבוררת, יש לה דין המבואר בב"ש סס"י ע"ז ד"ה מורדת וכו' אות א' יע"ש. אלא בטענת מאיס לא יכול אביה לעכב את של הבעל אלא את שלה, אבל הכא נ"ל שאין כופין האב להחזיר לו כלום עד שיתרצה לגרש, שהרי שם סי' ע"ז [ס"ג] מייתי רמ"א בשם תשו' הרא"ש דאם קידשה ברמאות כופין להוציא ע"ש, והרמ"א קיצר במקום שהיה לו להאריך, וז"ל הרא"ש בתשובה כלל ל"ה סס"י א' א) אמנם אם נראה לכם רבתי הקרובים אל הדבר שאם המקדש אינו אדם ראוי והגון להדבק בבת טובים ובנכל ותרמית פיתה, וקרוב הדבר לדמותו לעובדא דגרש ליבמות ק"י ע"א משום שעשה שלא כהוגן הפקיעו קידושין מיניה, וגם זה שעשה שלא כהוגן נהי שלא נפקיע הקידושין, מ"מ יש לסמוך בדבר זה על קצת רבותינו דפסקו בדיני דמורדת דכופין אותו לגרשה, אמנם יש לנסות אם יש לפייסו בריצוי כסף ואם לא יאות אני נגרר אחריכם לכופו לגרשה עכ"ל תשו' הרא"ש שם, ומעתה אומר אני הכא שקידש ברמאות ולא גילה מומו ומאיסתו, נהי דלא נכוף לגרש מ"מ גם לא נעזור לו להוציא שלו מיד אביה עד שירצה לגרש מרצונו הטוב כנלע"ד נכון בעז"ה:

ע"ד מי שרוצה לדבק בבן טובים בחור וטוב, אלא דחייש מ"ש העולם משום שמות הבחור עם החותן ושם אמו כשם אמה של המשודכת. אהו' מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדיה, ובפרט דאיכא כאן זכות תורה, דאפי' אדבית עלי מתכפר בתורה וגמ"ח [כר"ה י"ח ע"א], מכ"ש פ"א. ובאמת לא מצאתי חשש זה בספר חסידים כלל כי אם בס' תע"ז שם נאמר דלא ישאו האב והבן ובן הבן שלש נשים ששמות שלשתן שוות, ותו לא נמצא דבר, וזהו חבורו

של ר"י החסיד, ש"מ דליכא קפידא במידי אחרינא. ויהיה זיווגם עולה יפה:

הכ"ד א"נ:

משהק"ם מפפ"מ

תשובה קיז

שיל"ת, פ"ב כאור הבוקר ליום עש"ק כ"ו מרחשן צדק"ת לפ"ק.

שלום וכ"ט לה"ה הרב הותיק המופלג כבוד מו"ה יצחק צבי נ"י אב"ד דק"ק טיטאבוא יע"א:

נ"ה הגיעני נפשו היפה בשאלתו נידון ראובן נשא אשה חנם אין כסף אפי' פרוטה אחת, והוא היה לו את אשר חננו הי"ת מיגיע כפו, ונכתב בתנאים אחרונים מחמת ערערא וקטט אם ימות בשנה ראשונה בלי זרע קיימא תקח מ' קילא כל מה שהכניסה לו בלי כתובה ותוספת, ואירע שמת בשנה ראשונה בלי ז"ק, והנה יורשי הבעל רוצים לשלוח האשה שלוח ערטלאי כי לא הכניסה לו כלום, וכתובה ותוספת אין לה כפי הנ"ל, והאשה ואביה טוענים חדא שהאשה לא קבלה קנין, וכן מעידים עדי השטר, אעפ"י שחתמו בשטר והעידו שקבלו קנין גמור אגב סודר, מ"מ אמת הוא שלא קבלו קנין מהאשה רק מאביה, ועוד טוען האב ובתו כי לא ידע על מה מקבלים קנין, כי אלו היה יודע מנהג תקנות שו"ם לא היה נכנס לאותו ספק, כי היה חתנו איש ידוע חולי. ומעלתו עוד טוען בעדס ב' טענות, א' כיון שלא היה להחתן ממון ממורישין כ"א מיגיע כפו אין כאן דין תקנות שו"ם, ומ"ש ח"מ סי' קי"ח סקכ"ה, התם כשעכ"פ הממון שהכניסה הוא מירושת אבותיה איכא קצת ותם לריק גבי יורשים, אבל יגיע כפיו כי אכל מה להם ולו. ותו כתב טענה אחרת הא דכתב בנחלת שבעה [סי' י'] דאין להם כתובה ותוספת, היינו אם הכניסה לו דבר ונוטלת נדוניא שלה ובתוך זה כלול שיעור כתובה אז לא תיטול מה שהוסיף לה, אבל הכניסה ערטלאי

המחותנים: "... כי כל מה שלא נזכר בספר חסידים עצמו כי אם בצוואתו אין לחוש כ"א זרעו וכו'", וזה כנראה מה שדקדק מרן כאן: וזהו חיבורו וכו'. וראה עוד שם בהערה, ובלקוטי חב"ח ח"ג דף מ' טור ד', ובפ"ת אה"ע סי' ב' סק"ד. (א) צ"ל: עידור, ראה נחלת שבעה סי' י"ז.

(א) לפנינו (מהדורת ירושלים - תשנ"ד): סוסי' ב'.
(ב) יש כאן חסרון של כמה תיבות.
(ג) אמנם בצוואתו (שנדפסה עם ספרו) סי' כ"ג נמצא דבר זה שלא ישא אשה אם שמו כשם חמיו, וכן שם סי' כ"ד: "שני בני אדם ששמותיהם שוים לא יזווגו יחד בילדיהם". ובספר אגרות סופרים כתבי מרן סי' כ"ה כתב בענין שיווי שמות